

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ СЛАВІСТИКИ

УДК 929Рил+008(=163.4)

Тетяна Руда

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ І СЕРБСЬКА КУЛЬТУРА

Інтерес М. Рильського до сербської культури простежується в повоєнний період його творчої діяльності. Рильський уперше відвідав тодішню Югославію в 1945 році, враження від поїздки відбиті в його поетичному циклі «Югославські нариси». У Белграді він придбав видання «Српске народне пјесме» Вука Караджича, з якого переклав 18 пісень і видав у 1946 році книжку «Сербські епічні пісні». Рильський ще тричі побував у Югославії (1946, 1957, 1962), спілкувався з письменниками й діячами культури. У 1947 році окремою брошурою вийшла стенограма його публічної лекції «Сербські епічні пісні», у якій автор ілюструє розповідь уривками з власних перекладів; у 1954 році в журналі «Славяне» надрукована його стаття «Вук Караджич». Свої подорожі до Югославії Рильський описував у «Записних книжках», публіцистиці, листах до колег і друзів.

Ключові слова: Максим Рильський, сербська культура, Вук Караджич, сербський героїчний епос, перекладознавство.

M. Rylskyi interest in Serbian culture is followed in the postwar period of his creative activity. Rylskyi has visited the then Yugoslavia for the first time in 1945. The impressions of the trip are reflected in his *Yugoslavian Essays* poetic cycle. In Belgrade he has purchased the edition of *Serbian Folk Songs* by Vuk Karadžić. M. Rylskyi has translated 18 songs from it and published a book *Serbian Epic Songs* in 1946. Rylskyi has visited Yugoslavia for three times more (1946, 1957, 1962), associated with the writers and figures of culture. In 1947 a shortland record of his public lecture *Serbian Epic Songs* has been published as a separate brochure. The author illustrates the narration with the excerpts from his own translations. His article *Vuk Karadžić*

has been published in 1954 in *The Slavs* magazine. M. Rylskyi has described his trips to Yugoslavia in *the Notebooks*, publicism, letters to colleagues and friends.

Keywords: Maksym Rylskyi, Serbian culture, Vuk Karadžić, Serbian heroic epos, Translation Studies.

Творчі інтереси М. Рильського завжди були пов'язані з культурами слов'янських країн, насамперед Польщі (що природно, зважаючи на його походження й виховання). Духовна спадщина сербського народу, у тому числі література, також входила до кола його зацікавлень.

Уперше М. Рильський відвідав тодішню Югославію наприкінці вересня – у жовтні 1945 року. «Пишу Вам из чудесной Югославии, куда неотвратимо послал меня Славянский комитет» [10, с. 242], – читаємо в листі до Б. Турганова. Йдеться про Всеслов'янський комітет (1941–1962) – антифашистську громадську організацію, серед засновників якої були українські письменники (О. Корнійчук, В. Василевська). Супутником Рильського був відповідальний секретар комітету В. Мочалов. Удруге Максим Тадейович відвідав цю країну наступного року в складі делегації СРСР, де виступив з промовою на першому повоєнному Слов'янському конгресі в Белграді. Третя подорож до СФРЮ – сталася у вересні-жовтні 1957 року. М. Рильський у складі української делегації взяв участь у конференції ЮНЕСКО, що відбулася в хорватському місті Дубровнику. Востаннє він побував у Югославії в січні 1962 року, очоливши делегацію Спілки письменників СРСР.

Свої враження від цих подорожей М. Рильський описував у листах до колег і друзів. «Пишу з Белграда, куди потрапив з волі Всеслов'янськ[ого] комітету, цілком *непреложной*. Я тут з полк[овником] Мочаловим. Можна, думаю, не таїти: справа йде про скликання Всеслов'янського конгресу десь у травні 1946 року, очевидно, в Белграді <...> Крім цього, робимо подорожі по країні, що не тільки да-

ють мені як поетові багатющій матеріал, а й мають величезне громадське значення» [10, с. 240] – це уривок з листа до П. Й. Панча (24.IX.1945 р.).

Щодо поетичного втілення «багатющого матеріалу», то йдеться про цикл віршів, над яким М. Рильський почав працювати в Белграді. У вже цитованому листі до Б. Турганова він пише: «Кстати, пишу здесь “Югославские мелодии” и собираюсь попереводить сербские песни (имею уже всего Вука Караджича – 11 томов)» [10, с. 242].

У публіцистиці М. Рильського також є згадки про поїздки до Югославії. «Никогда не забуду я талантливого, горячего многонационального народа Югославии, создавшего эпические песни, которые наряду с русскими былинами и украинскими думами составляют гордость всего славянского мира» [9, с. 239–240].

Поїздку 1945 року Максим Тадейович згадує в одній з «Вечірніх розмов» під назвою «Подорож по Югославії» (уперше надрукованій у газеті «Вечірній Київ» 17 лютого 1962 року): «Я не раз бував у Югославії. Я навіки зачарований її прекрасною й різноманітною природою – і вкритими лісом горами, планинами, що нагадують наші Карпати, і квітучими долинами, і бистрими ріками, і спокійними світлими озерами. З перших же зустрічей серце моє притягло до себе працьовиті й мужні люди цієї багатонаціональної країни, що явили світові дивовижні приклади героїзму й витривалості в дні Другої світової війни» [9, с. 524]. Підкреслюючи «багатонаціональність» країни, він називає класиків літератур тих народів, що входили до складу федеративної Югославії, – «основоположника сербської літературної мови, невтомного збирача сербської народної творчості» Вука Караджича, чорногорського поета Петра Негоша, словенського – Франца Прешерна, і продовжує: «...Я гордий особистим знайомством з покійними великими поетами-громадянами Володимиром Назором (Хорватія) та Отоном Жупанчичем (Словенія), з якими я стрічався 1945 року» [9, с. 524].

У публіцистичній статті «Встречи с югославскими писателями», написаній у 1962 році, після останньої поїздки, М. Рильський знову згадує своє перше знайомство з цією мальовничою країною: «Природа Югославиі в самом деле прелестна и поразительно разнообразна. К сожалению, мы были в Югославиі зимой. Но и зимой пейзажи ее пленительны. Мы видели покрытые лесом горы – “планины”, на которых, чудится, и доселе живут крылатые мифологические существа – “вилы” и скачут на сказочных конях или пьют в тени густых елей “цирно вино” (черное, т. е. красное вино) могучие герои сербских эпических песен... По крайней мере так представлялось мне, издавна влюбленному в сербскую народную поэзию, одну из прекраснейших в мире» [9, с. 344].

Метою поїздки 1962 року були «літературні співбесіди» («литературные собеседования»), що відбувалися в Любляні, Загребі, Скопле, Белграді. Обговорювалися деякі питання тогочасного літературного розвитку. Югославських колег цікавила творчість «молодої генерації» радянських поетів – Є. Євтушенка, А. Вознесенського, Р. Рождественського (він був у складі делегації). М. Рильський досить скептично ставився до новітніх напрямів і шкіл у літературах Заходу (що було в дусі того часу), під впливом яких перебувала частина південнослов'янських письменників. Згадавши давніх своїх знайомих – О. Жупанчича (1878–1949) та В. Назора (1876–1949), він розповідає про нові зустрічі з А. Інгоlichem, М. Клопчичем, Б. Конеським, Ю. Каштеланом, М. Бором, Р. Зоговичем, Б. Чопичем, А. Вучо.

Під час зустрічей з М. Рильським у Белграді письменники дарували йому книжки з дарчими надписами. У 1957 році він отримав, за свідченням Г. Вервеса, «Югославську поезію» (1949) й «Антологію югославської літератури» (1956). Серед тих, хто підписав першу книгу – А. Вучо, Д. Максимович, І. Андрич та ін. [3, с. 34–35].

Максим Тадейович також презентував югославським письменникам свої книжки: «Подарував “С[ербську] нар[одну] поезію”, “Троянди”, “Великий поет...”» [10, с. 88]. Ідеться про видання «Сербська народна поезія» (К., 1955), збірку «Троянди й виноград» (К., 1957) та книжку «Великий польський поет Адам Міцкевич» (К., 1955).

Серед культур народів, що жили на території колишньої Югославії, М. Рильський найбільше цікавився сербською. Його інтерес до сербської літератури в контексті сербсько-українських культурних взаємин ХХ ст. висвітлюється, зокрема, у доповіді М. Сибіновича на конференції «М. Рильський і світова культура з погляду сучасності» (К., 1995). Але об'єктом творчої і дослідницької уваги Максима Тадейовича були насамперед сербський епос – юнацькі та гайдуцькі пісні та особистість першого збирача й видавця фольклору сербів Вука Караджича.

Ім'я В. Караджича неодноразово згадується в наукових і публіцистичних працях М. Рильського. Так, у вже згаданій «Подорожі по Югославії» ідеться і про його діяльність, і про епічну поезію сербського народу, якою захоплювалися найвидатніші поети Слов'янщини (Пушкін, Міцкевич) і класики європейських літератур (Гете, В. Скотт, Меріме). «Під час першого чи другого перебування мого в Югославії довелось мені чути носіїв, а почасти й творців цієї поезії, народних співців-гусярів, яких можна назвати братами наших кобзарів» [9, с. 524]. М. Рильський не просто цікавився кобзарством як учений, але й брав участь у розробці програм для збирачів народної (зокрема епічної) творчості, ініціював організацію кобзарських нарад. На IV Міжнародному з'їзді славістів (Москва, 1958) він виступив з доповіддю про український героїчний епос; за його ініціативою кобзар Єгор Мовчан виступив з козацькою думою «Невільничий плач» і власною піснею «Ниво моя».

У «Розмові» М. Рильський пише й про свою працю над перекладами пісень зі збірника В. Караджича: «<...> користую-

чись словниками та російськими перекладами й дослідями (особливо проф. М. І. Кравцова, справжнього знавця сербського та болгарського фольклору), оглядаючись на високі взірці Пушкіна (“Пісні західних слов’ян”), з подякою згадуючи тонкі і вдумливі переклади Старицького (“Сербські народні думи і пісні”, 1876), маючи дорогого порадника в особі покійного Л. А. Булаховського, перекладав на рідну свою мову чудові сербські юнацькі пісні» [9, с. 525].

Перекладання сербського епосу М. Рильський запланував іще під час першого свого перебування в Белграді. Через сімнадцять років (1962) у Скопле він записує кілька поезій-спогадів, одна з яких «Як я в Ірпені перекладав сербські пісні». Ось уривок з неї:

Із Югославії вернувся я тоді –
 Це по війні було, і духом героїчним
 В повітрі віяло. По муках та біді
 Народ одужував, живий диханням вічним.
 Книжки Караджича з собою я привіз, –
 Вони Старицького колись духотворили,
 В них стільки мужності і благородних сліз
 В них стільки ніжності і глибини, і сили!
 Я увійшов у світ могутніх юнаків,
 Крилатих коней їх, мечів їх самоцвітних,
 Вино я з ними пив і на планинах жив
 Під сосон довгий шум, посеред скель блакитних.
 Неначе ліс живий, хиталися списи,
 Під сонцем маяли барвисті корогови,
 І серце билось від гордої краси,
 Від плачу дівчини – скорботної косовки.
 [10, с. 113].

Начерк цієї поезії, що починається словами «Не пам’ятаю вже...», був пізніше доопрацьований автором і надрукований у його останній прижиттєвій збірці «Зимові записи» під заголовком «Сербські епічні пісні».

Крім деяких змін (у 4-му рядку другої строфи, 1-му рядку – третьої, 3-му рядку – четвертої), поет дописав ще дві строфи:

Як радісно – ввійти в далекий дивний світ
 І в відблисках його – ловити світ новітній,
 Щоб передзвін мечів і стук гучних копит
 Виразно чулись так, як на зорі у квітні,
 Щоб око бачило крізь темряву століть,
 Щоб серце билосся з колишніми серцями,
 Щоб у будиночок ірпінський умістить
 Триглав, піднесений над синіми лісами!

«Закоханість» у сербський епос, як свідчить ця поезія, не проходила в М. Рильського з роками. Л. Новиченко, характеризуючи останню збірку поета, підкреслює, що в ній сполучаються «мінорні емоції», «зимові» тужливі настрої й «несхитна віра в добрі сили життя», «спогади про гарне й добре, які з такою щедрістю відхиляла перед ним світолюбна пам'ять» [6, с. 162–163]. Ці «спогади» відбилися й у вірші «Сербські пісні». Урочистий, піднесений тон, відчуття зв'язку «далекого давнього світу» зі «світом новітнім», виразна інтертекстуальність твору – його насиченість яскравими образами героїчного епосу («могутні юнаки», «планини», дівчина-косовка – героїня однієї з найтрагічніших пісень про битву на Косовому полі, «крилаті коні», «сині ліси») – на всьому лежить вплив юнацьких пісень, що їх М. Рильський перекладав майже тридцять років тому.

Переклади сербського епосу мають в Україні давню традицію. Їх здійснювали відомі поети й діячі культури, як-от М. Шашкевич, Я. Головацький, А. Метлинський, О. Барвінський, І. Франко. Найвідомішою була збірка М. Старицького «Сербські народні думи і пісні» (1876), до якої ввійшло 48 перекладів. У ХХ ст. з'являються переклади В. Поліщука, Я. Шпорти, М. Рильського, Л. Первомайського та ін. Історію україномовних інтерпретацій сербського епосу досить детально

виклав М. Гуць у монографії «Сербська народна пісня на Україні» (1966). Одним із кращих досягнень у цій справі автор справедливо вважає збірник М. Рильського «Сербські епічні пісні» (1946). Для українського читача цей збірник був основним джерелом ознайомлення із сербським епосом, до виходу в 1955 році книжки «Сербська народна поезія» (підготовленої М. Рильським та Л. Первомайським).

До збірника «Сербські епічні пісні» увійшло сімнадцять перекладів, у яких відображено різні періоди історії Сербії – битва під Косово, подвиги Марка Королевича, боротьба з поневолювачами гайдуків та ускоків, є також маленький «Словничок-пояснення». Частина цих текстів була вже перекладена М. Старицьким, є й нові переклади.

Л. Булаховський написав блискучу передмову до першого видання «Сербських епічних пісень» під назвою «Сербський народний епос», що починається такими словами: «Якщо культурного серба спитати, в чім саме вбачає він предмет своєї національної гордості, він, мабуть, скаже, що принаймні дві великі речі дають йому право на неї: героїка (в и т е ш с т в о, ј у н а ш т в о) вікової боротьби народу з його міцними ворогами, насамперед турками, та його чудова народна пісня» [2, с. 3]. Л. Булаховський дуже високо оцінює переклади: «...під пером такого майстра слова як Максим Рильський, до того ж слова українського, з його традиційною майстерністю саме на службі історичного фольклору (пісні та думи), сербська епічна поезія, раніше відома з менш досконалих перекладів на українську мову (найкращі – 1876 р. – М. Старицького), доноситься до читача в усій її свіжості та художній силі. Рильський майже еквівалентно передає і ритм сербського “десетерца” (десятискладового вірша), і вигини вкладеного в нього стилю» [2, с. 14–15].

Автор передмови зауважує, що вихід книжки був пов’язаний з відкриттям у Белграді Всеслов’янського конгресу, саме тому видавництво було «позбавлене змоги додати до друкованих у

збірці пісень докладний коментарій, який би багатосторонньо висвітлив те, що може бути неясним або ще припускає поглиблене пояснення для сучасного радянського читача» [2, с. 15].

У листі до Б. Турганова (23 жовтня 1946 р.) М. Рильський пише про свої плани щодо поїздки на конгрес: «Так как я надеюсь попасть на этот съезд, то мне, конечно, приятно будет повезти зарубежным друзьям такие подарки: 1) Мицкевич по-украински (вышел, следовательно, будет и у Вас) [Мицкевич А. Вибрані поезії. Київ, 1946; М. Рильський – редактор і один з перекладачів. – Т. Р.]; Мицкевич гослитиздатовский [Мицкевич А. Избранное. Лирика. Баллады. Поэмы. Москва, 1946; М. Рильський – один з редакторів. – Т. Р.]; 3) Мицкевич детиздатовский (вышел) [Мицкевич А. Избранное. Москва – Ленинград, Детгиз (Школьная библиотека), 1946; М. Рильський – редактор. – Т. Р.]; “Сербські епічні пісні” (Держлітвидав надеется выпустить); 5) “Чаша дружбы” по-украински (тоже есть дерзновенная мечта выпустить к съезду...). Недурно было бы, если бы в этом букете была и русская “Чаша”! А может быть..?» [10, с. 251].

Збірка поезій «Чаша дружби» була видана до конгресу з такою присвятою:

«Ця книжка – мій скромний дар великій справі єднання слов'ян.

Нехай на першій сторінці стоять тут слова великого нашого Шевченка:

Щоб усі слов'яни стали
Добрими братами!

М. Рильський»

Російською мовою «Чаша дружби» вийшла 1947 року. Л. Булаховському М. Рильський повідомляє 25 грудня 1946 року: «Сербські пісні отримало під час конгресу чимало братів-слов'ян <...> Одна з принципіальних ухвал конгресу, яка, оче-

видно, інтересна для Вас, – скликати десь більш-менш близьким часом з'їзд учених-славістів» [9, с. 252].

Всеслов'янський конгрес в Белграді ініціював відновлення з'їздів, які скликалися Міжнародним комітетом славістів разом з національними комітетами. Перший повоєнний (четвертий із часу заснування) з'їзд славістів відбувся 1958 року в Москві.

Частина пісень зі збірника «Сербські епічні пісні» були вже перекладені М. Старицьким («Банович Страхиња», «Цар Лазар і цариця Милиця», «Дівчина Косовка», «Смерть матері Юговичів», «Марко Королевич і віла», «Марко Королевич скидає шлюбну подать», «Марко п'є в рамазан вино», «Оранка Марка Королевича», «Одруження Павла Плетикоси»). Пісня «Янко Стоян у неволі», перекладена наприкінці ХІХ ст. І. Франком, не була відома широкому колу читачів і науковців (її опублікували в 1964 р. в ж. «Дніпро»). Є у книзі й нові переклади («Муїо і Алія», «Милан-бег і Драгутин-бег», «Марко Королевич пізнає батькову шаблю», «Смерть Марка Королевича», «Старий Новак і князь Богосав», «Груїца і Арапин», «Одруження Іва Голопузого»).

Аналізуючи переклади М. Рильського, М. Гуць звертає увагу на їхню смислову відповідність оригіналам, точність передачі специфічних мовних зворотів, прямої мови персонажів, ретельний підбір мовних засобів; відзначає вплив на переклади українських народних пісень і дум, з яких поет черпає символіку, метафори, архаїчні образи [4, с. 164–173].

У статті «Багата мовна палітра Максима Рильського...» М. Гуць відзначає «точність», вірніше – точне відтворення «всіх компонентів», уміння передати глибоко психологічні зорові образи, умілий добір мовних засобів. «Поет повністю перенісся своїми помислами в минулу епоху, дбаючи про те, щоб не позбавити оригінал історичного аромату поезії, її урочистого тону і якомога точніше відбити словесну тканину колишньої епохи та дати відчуття її дихання й українському читачеві» [5, с. 71].

М. Рильський, як відомо, був не лише одним із кращих в Україні перекладачів чужомовної поезії, а й теоретиком перекладу, автором низки перекладознавчих праць. Виступаючи проти буквалізму (тобто формального ставлення до оригіналу), він висунув тезу про необхідність передавати «творчу домінанту» поета (чи твору), що перекладається – тобто рису, яка в оригіналі є основною, найхарактернішою. «Для цього, – писав М. Рильський у статті “Пушкін українською мовою”, – доводиться пожертвувати другорядними рисами оригіналу. Перекладу без жертв не буває» [8, с. 218]. Цей принцип виявляється і в його перекладах із сербського епосу. Так, заради збереження ритмомелодики (М. Рильський використовує знаменитий сербський «десетерец») він іноді «жертвує» постійними епітетами (замінивши, наприклад, слова «зелом зеленим» – «ялиною густою»). Водночас у багатьох місцях перекладач зберігає специфічну образність сербського фольклору («солодка кава», «міцна ракія», «шаблі вогненні», «очі лебедині» тощо). З-поміж епітетів чи не найчастіше в сербському епосі трапляється «білий»: «білий двір», «білі вили», «білі кості», «білий хліб», «намет білий», «біла рука», «білий день», «білі лікті», «рукава біленькі»... Л. Булаховський звертає увагу на «епічну нісенітницю»: «“чорний Арапин” “кличе царя з білого горла” – “біле” – постійний епітет горла» [2, с. 11].

«Сербські епічні пісні» – ще один блискучий приклад перекладацької майстерності, що спирається і на поетичний талант, і на глибоке знання історії та культури сербського народу, і на практичний досвід Рильського-перекладача та розроблені ним теоретичні принципи.

Максим Тадейович не полишив справи популяризації сербського фольклору. У 1955 році в Києві вийшла збірка «Сербська народна поезія», упорядкована М. Рильським та Л. Первомайським з передмовою та пояснювальним словником Л. Булаховського. У книжці вміщено сімдесят один переклад

(з них сімнадцять – М. Рильського, двадцять три – Л. Первомайського, три – І. Франка, решта творів була перекладена ще М. Старицьким). Пісні розміщені за циклами: докосівський, косівський, про Марка Королевича, якшичів, гайдуків та ускоків. Є також балади й ліричні пісні [див.: 5, с. 75].

Сербський епос став також предметом наукового інтересу М. Рильського. Його праця «Сербські епічні пісні» вперше була надрукована окремою брошурою в 1947 році. Це – скорочена стенограма публічної лекції, прочитаної в Києві 12 листопада 1947 року. Розрахована вона на широку аудиторію, тому стиль викладу – вільний, образний. «Пісні, про які йде мова, – законна гордість сербів», – зазначає автор на початку своєї праці [8, с. 14]. Він згадує видатних європейських письменників (зокрема й своїх співвітчизників), які захоплювалися сербським епосом, перекладали його, використовували його стилістику й образність в оригінальній своїй творчості (О. Пушкін, Й. Гете, А. Міцкевич, М. Старицький, Леся Українка). Розповідає про знаменитого збирача й дослідника фольклору В. Караджича, чий збірник «Српске народне пјесме» (1841–1862) використовувала більшість перекладачів (і сам М. Рильський). Він пише про смисл і походження термінів «юнацькі» та «гайдуцькі» пісні, про «гусла» – музичний інструмент, під акомпанемент якого виконувалися ці пісні, про виконавців-гусярів, гусярські школи. Спиняється й на стилістичних особливостях епічних пісень, дає періодизацію виникнення основних циклів і сюжетів. Свою розповідь про сербський епос автор ілюструє власними перекладами.

Ім'я Вука Караджича згадується в низці статей М. Рильського, присвячених слов'янським літературам. До 90-річчя від дня смерті цього видатного діяча культури в журналі «Славяне» (1954, № 1, с. 50–51) була надрукована стаття «Вук Караджич (1787–1864)», у якій М. Рильський особливо підкреслює внесок В. Караджича в розвиток сербської літературної мови. «Он был первым человеком, отказавшимся от того искусственно-

го книжного языка, считавшегося единственно пригодным для литературы, и первым человеком, который смело и последовательно писал на чистом народном языке» [7, с. 279]. Як відомо, В. Караджич видав першу «Писменицу» («Граматику сербської мови за говором простого народу», 1814), уклав перший сербський словник (1818) з додатком короткої граматики сербської мови (у 1824 році Я. Грімм переклав її та видав німецькою мовою). В. Караджич на основі кирилиці розробив принципи мовної та правописної реформ, став основоположником сучасної йому літературної сербської мови. Саме ця сфера його діяльності була високо оцінена однією частиною його сучасників і викликала гостре незадоволення іншої.

У боротьбі за народність мови В. Караджич переміг консерваторів. Захоплення Рильського мовою Караджича-реформатора цілком зрозуміле, адже мовні питання завжди посідали важливе місце в колі інтересів Максима Тадейовича. «Питання мови, її культури, її розвитку – одне з найгостріших, найактуальніших питань. Особливо близьке воно нам, літераторам, бо для нас мова – це основний матеріал, основне знаряддя» [8, с. 16, с. 370] – пише він у статті «Ясна зброя». І наводить приклади нівелювання правил української мови, нищення її «свіжих барв», «яскравих тонів і відтінків» у деяких зверненнях до мови народу, до його поетичної творчості, яка має плідно взаємодіяти з творчістю професійною.

Своє розуміння повноти й краси мови народу М. Рильський висловив і в поетичних творах. Так, у поезії, що починається словами «Як парость виноградної лози...» (зб. «Троянди і виноград», 1957) він, за словами О. Білецького, дає «серйозне і глибоке образне визначення народної мови» [1, с. 204].

Прислухайтесь, як океан співає –
 Народ говорить. І любов, і гнів
 У тому гомоні морським. Немає
 Мудріших, ніж народ, учителів.

У нього кожне слово – це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.

Роздуми Максима Рильського щодо принципів і джерел формування літературної мови певною мірою суголосні ідеям реформатора сербської мови Вука Караджича.

М. Рильський відзначає й «величезний пам'ятник», що його залишив по собі Караджич-фольклорист – багатотомне видання народнопоетичних творів, цінні етнографічні спостереження. «Главное дело жизни Вука Караджича – собиране народных песен, в первую очередь эпических» [7, с. 280].

О. Білецький у критико-бібліографічному нарисі «Творчість Максима Рильського» (присвяченому 50-літтю творчої діяльності поета і вченого), писав: «Дивує незвичайна сприйнятливність поета до життєвих вражень і неослабна сила його творчої енергії» [1, с. 203]. Таку «сприйнятливність» переконливо доводить його ставлення до культури сербського народу, до сербського епосу. Поїздки до Югославії, особливо перше знайомство з цією країною, дали поштовх для більш глибокого пізнання фольклору, літератури, історії сербів, породили бажання ознайомити своїх співвітчизників з безцінною спадщиною південних слов'ян – юнацькими й гайдуцькими піснями.

А «життєві враження» знайшли своє втілення в уже згаданому поетичному циклі «Югославські нариси». Цей цикл увійшов до збірки «Вірність» (1946), яку Л. Новиченко називав «перехідною» – від духовного злету, пережитого в роки війни – «не до вищих ступенів художньої еволюції» [6, с. 97], коли у творах поета відчутно проявляється вплив соцреалістичних догм (заради справедливості зазначимо – не завжди, а переважно в урочистих привітальних «посланнях», віршах на «актуальні» теми).

Л. Новиченко вважає, що «Югославські нариси» зберігають свою естетичну й пізнавальну цінність і для наступних поколінь. «Естетичний інтерес циклу має в своїй підоснові той

славістично-культурологічний романтизм, який навів Рильському поза емоційною зворушеністю, ще й першокласне мистецтво стилізації – вся розповідь поета витримана в стильовому ключі сербських народних пісень (цілу книжку перекладів з яких він небагом і створив). З перших рядків цих “Нарисів” читач вступає, як у ріку, в стихію цього поважного епічного повіствування, з його величавими періодами, плавними повторами, владними паралелізмами, з символічно багатозначною фольклорною образністю – стихією поетики чужомовної, але такої пізнаваної для слов’янського слуху» [6, с. 99].

Цикл складається з шести віршів, п’ять із них написано десетерцем і явно стилізовано під народні епічні пісні, які в той час надзвичайно зацікавили Рильського-перекладача й ученого. У деяких з поезій відчувається вплив юнацького епосу не лише на рівнях ритмомелодики та образності, але й на тематичному та емоційному. Наприклад, «Чорний колір» перегукується з піснею про Дівчину-Косовку – чи не найтрагічнішим із творів, присвячених битві на Косовому полі. Героїня ходить «бойовищем», «по слідах кривавих по юнацьких», допомагає пораненим, шукає свого нареченого та його побратимів. Дізнавшись, що всі троє воєводи загинули, вона «В білий дім свій пташкою майнула, Як зозуля сива затужила».

У поезії «Чорний колір» (як і в творах «Сербіанки», «Лепосава Лазаревич у с. Даросава») М. Рильський, за словами Г. Вервеса, звертається до «найбільш популярних тем післявоєнної югославської лірики, у якій ратні подвиги народу зображуються саме в стилі народних пісень» [3, с. 265]. Чорні хустки на головах жінок і дівчат символізують «віковічну тугу» за батьками, братами, нареченими, що загинули в страшній війні. Тут, як і в юнацьких піснях, є образ поля бою, залитого кров’ю: «А тепер ростуть квітки червоні Там, де бились побратими-друзі, Кров своєю гарячу проливали...» Г. Вервес припускає, що в цьому вірші автор звертається до Радована Зоговича, одного з найціка-

віших тогочасних поетів Югославії: «Ти повідай, Радоване друже...» – звернення це – у стилі народного епосу.

Цикл присвячено Лесі Українці – авторці поеми «Віла-посестра», побудованої на мотивах сербського епосу. У деяких віршах з «Югославських нарисів» відчувається, на жаль, і вплив соцреалістичних пишномовних штампів («Крагуєвац», «Коло»). Остання з поезій – «Дім Прешерна» – присвячена пам'яті видатного словенського поета Франца Ксаверія Прешерна (1800–1849), який створив зразки літературних форм, раніше невідомих словенській поезії, доклав багато зусиль для розвитку літературної мови. «Дім Прешерна» – це сонет, одна з улюблених форм словенського поета (у його творчій спадщині визначне місце посідає цикл «Вінок сонетів», що з філігранною майстерністю сплітає почуття любові до жінки й до вітчизни). М. Рильський також часто звертався до сонету («У горах, серед каменю й снігів...», «У теплі дні збирання винограду...», «Поет», «Коні», «Новий хліб», «Труди і дні», «Мандрівка», «Чернігівські сонети», «Рибальські сонети» та ін.), особливо в період «неокласичний», захищав цю форму від тих, хто вважав її застарілою і нездатною відображати нову радянську дійсність.

Г. Вервес писав, що М. Рильський, «енциклопедично освічена людина, вмів двома-трьома епітетами, конкретними реаліями відтворити найбільш характерні, типові риси епохи, народу, історичного діяча» [3, с. 261], і одним із прикладів називає «Дім Прешерна». Основні мотиви цієї поезії – нерозривний зв'язок поколінь («...дівчина мала / в твоїм будинку твій сонет читає!»), перегук минулого з сучасним, «перегук не лише епох і народів, але й поетів» [3, с. 262]. Очевидно, М. Рильському були близькі ідеї словенського поета – щодо класичних поетичних жанрів, літературної мови, і він обрав сонет як найбільш відповідну змістові вірша форму.

«Югославські подорожі» Максима Рильського (як і поїздки його в інші зарубіжні країни, в інші республіки, інші міста)

надихнули невтомного мандрівника, поета й ученого на створення блискучих перекладів фольклорних творів, написання статей про сербський епос і його ушлявленого збирача, на втілення культурних і життєвих вражень у поетичному циклі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. І. Творчість Максима Рильського. *Білецький О. І. Зібрання творів : у 5 т.* Київ : Наукова думка, 1966. Т. 3. С. 163–204.
2. Булаховський Л. Сербський народний епос. *Сербські епічні пісні* / [переклад Максима Рильського]. Київ : Держ. вид-во художньої літератури, 1946. С. 3–15.
3. Вервес Г. Максим Рылский в кругу славянских поэтов. Москва : Художественная литература, 1981.
4. Гуць М. В. Сербо-хорватська народна пісня на Україні. Київ : Наукова думка, 1966.
5. Гуць М. В. Багата мовна палітра Максима Рильського (на матеріалі перекладів сербських народних пісень). *Слов'янський світ*. Київ, 2011. Вип. 9. С. 44–77.
6. Новиченко Л. Поетичний світ Максима Рильського (1941–1964). Київ : Інтел, 1993.
7. Рильський М. Зібрання творів : у 20 т. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 14.
8. Рильський М. Зібрання творів : у 20 т. Київ : Наукова думка, 1987. Т. 16.
9. Рильський М. Зібрання творів : у 20 т. Київ : Наукова думка, 1988. Т. 18.
10. Рильський М. Зібрання творів : у 20 т. Київ : Наукова думка, 1988. Т. 19.

REFERENCES

1. Biletskyi O. I. (1966). *Tvorchist Maksyma Rylskoho* [The works of Maksym Rylsky]. *Zibrannia prats: u 5 t.* [Collected works in 5 volumes]. Vol. 3. Kyiv : Naukova dumka. Pp. 163–204.

2. Bulakhovskiy L. (1946). Serbskyi narodnyi epos [Serbian folk epic]. *Serbski epichni pisni* [Serbian epic songs]. Kyiv : Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury. Pp. 3–15.
3. Verves G. (1981). *Maksim Rylskiy v krugu slavyanskikh poetov* [Maksym Rytsky in the communities of Slavic poets]. Moscow : Khudozhestvennaya literatura.
4. Huts M. V. (1966). *Serbo-khorvatska narodna pisnia na Ukraini* [Serbian and Croatian folk song in Ukraine]. Kyiv : Naukova dumka.
5. Huts M. V. (2011). Bahata movna palitra Maksyma Rylskoho (na materialii perekladiv serbskykh narodnykh pisen) [Rich language palette of Maksym Rytsky (based on the translation of Serbian folk songs)]. *Slovianskyi svit* [Slavic world]. Kyiv. Vol. 9. Pp. 44–77.
6. Novychenko L. (1993). *Poetychnyi svit Maksyma Rylskoho (1941–1964)* [The poetic world of Maksym Rytsky (1941–1964)]. Kyiv : Intel.
7. Rytsky M. (1986). *Zibrannia tvoriv: u 20 t.* [Collected works in twenty volumes]. Vol. 14. Kyiv : Naukova dumka.
8. Rytsky M. (1987). *Zibrannia tvoriv: u 20 t.* [Collected works in twenty volumes]. Vol. 16. Kyiv : Naukova dumka.
9. Rytsky M. (1988). *Zibrannia tvoriv: u 20 t.* [Collected works in twenty volumes]. Vol. 18. Kyiv : Naukova dumka.
10. Rytsky M. (1988). *Zibrannia tvoriv: u 20 t.* [Collected works in twenty volumes]. Vol. 19. Kyiv : Naukova dumka.

SUMMARY

M. Rytskyi interest in Serbian culture, and especially to the heroic epos, is followed in the postwar period of his creative activity. In September – October, 1945 Rytskyi has visited the then Yugoslavia for the first time. It is his first foreign journey. The impressions are reflected in the *Yugoslavian Essays* poetic cycle.

The cycle consists of six poems, five of which are written in *deseterets* and stylized as folk epic songs. M. Rytskyi has purchased the edition of works by Vuk Karadžić in Belgrade. At the same time he has planned to translate a number of songs from his *Serbian Folk Songs* collection. The book *Serbian Epic Songs* has appeared in 1946 with the preface of the famous linguist L. Bulakhovskiy. It contains 18 translations (among them there are *The Girl of the Kosovka*, *The Death of Yugovychi Mother*,

6 songs about Prince Mark, etc.). Some songs have already been translated by M. Starytskyi, I. Franko, there are 7 new translations. The translations of Serbian songs are considered as a brilliant example of skill, based on Rylskyi poetical talent, the theoretical principles developed by him.

Serbian epos has become the subject of M. Rylskyi scientific interest. In 1947 a shortland record of his public lecture *Serbian Epic Songs* has been published as a separate brochure. The author introduces the youthful and haiducks songs to the audience, the history of their acquisition, poetics. The author illustrates the narration with the excerpts from his own translations. Vuk Karadžić name is mentioned in Rylskyi works, dedicated to Slavic literatures. The article *Vuk Karadžić (1787–1864)* has been published in *The Slavs* magazine (1954, # 1) to commemorate the 90th anniversary of his death day. Vuk Karadžić significance as a reformer of the literary language, the collector and publisher of folklore works is emphasized particularly. Rylsky has visited Yugoslavia for three times more: in 1946 (participation in the Slav Congress in Belgrade); 1957 (as a member of Ukrainian delegation at the UNESCO conference); in 1962 (he has headed the group of the USSR Union of Writers). M. Rylskyi has described his trips impressions in the letters to colleagues and friends.

In 1962 in Skoplje Rylsky has written several poems-remnisences, one of which – on the topic *How I have translated Serbian Songs in Irpin*. The sketch of this poem has been elaborated later and it is included into the last poet's lifetime collection *Winter Records* under the title *Serbian Epic Songs*.

Keywords: Maksym Rylskyi, Serbian culture, Vuk Karadžić, Serbian heroic epos, Translation Studies.